

Εκκλησία & Μοναστήρια Κιβωτοί Παιδιάς Παράδοσης

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)



Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μονεμβασίας και Σπάρτης κ. κ.
Ευστάθιος

Η αναγόρευση του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτου Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου σε επίτιμο διδάκτορα του πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Η ΤΟΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ ΚΙΒΩΤΟΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

«Όταν το Βυζάντιον έπεσεν», αναφέρει ο βυζαντινολόγος Τσάρλς Ντίιλ (Charles Diehl) «η Εκκλησία παρέσχεν εις τον Ελληνισμόν ακόμη εξοχωτέραν υπηρεσίαν. Μαζί με την Ορθοδοξίαν διεφύλαξε και την ελληνικήν εθνότητα και την ελληνικήν παιδείαν».

Θεωρείται πλέον κοινός τόπος και αδιάψευστη ιστορική αλήθεια ότι μέσα στο αλλόφυλο διαβρωτικό περιβάλλον το οποίο δημιούργησε ο τουρκικός ισλαμισμός

«βασικό στοιχείο της αναγεννήσεως του ελληνικού έθνους ήταν η πολιτιστική παράδοση που διατηρήθηκε κάτω από τη σκέπη της Εκκλησίας. Εκεί που δεν υπήρχε κανένα άλλο πνευματικό στήριγμα, η θρησκεία ήταν παρούσα. Όπου χανόταν η πίστη, χανόταν και η εθνική συνείδηση».

Γιατί οι Χριστιανοί ραγιάδες, τότε, είχαν να αντιμετωπίσουν και έναν άλλο αγώνα, κατά του προσηλυτισμού που είχαν ξεκινήσει οι Ιησουίτες. Έναν αγώνα εναντίον των ξένων προπαγανδιστών, των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών που ήθελαν με κάθε μέσο και τρόπο να παρασύρουν τους Ορθοδόξους Έλληνες εκτός των κόλπων της πραγματικής Εκκλησίας.

Έτσι, η συνείδηση του Έλληνα και του Χριστιανού, η σφυρηλατημένη από τους βυζαντινούς χρόνους στην Εκκλησία και στους κόλπους της, εμφανίζεται κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ισχυρότερη. Με την ημιτελή, σύμφωνα με τους θρύλους, τελευταία λειτουργία της Αγίας Σοφίας, με τη βεβήλωση του Παρθενώνα της Ορθοδοξίας, και ενώ το αίμα των Βυζαντινών άχνιζε ακόμη ζεστό μέσα στα ερείπια της Βασιλεύουσας, οι Έλληνες απώλεσαν την εθνική τους ελευθερία, αλλά διατήρησαν την πνευματική τους ελευθερία, την «εν Χριστώ» ελευθερία, τη φωτιά που σιγόκαιγε και ετοίμασε την εθνική απελευθέρωση, κάνοντας στο βάθος των αιώνων να αχνοφέγγει ιλαρό το 1821.

Ο ιδιαίτερος αυτός ρόλος της Εκκλησίας υπογραμμίζεται από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο Παπαδόπουλο: «Η εκκλησία διακρατούσα τους Έλληνες πνευματικώς ελευθέρους από των Τούρκων και ανανεούσα εκάστοτε τας φθειρομένας δυνάμεις των, παρά πάσαν εξωτερικήν των Τούρκων πίεσιν, ανεζωογόνει την αυτοσυνειδησίαν των διά των εθνικών παραδόσεων, των πιστή ήτο θεματοφύλαξ διά της ελληνικής γλώσσης και των ελληνικών γραμμάτων».

Η προσφορά της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού τη ζοφερή εκείνη περίοδο αναγνωρίζεται πρωτίστως ως σημαντική. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι εις τους μακρείς καταλόγους των ελληνικών σχολείων και των Ελλήνων λογίων, τους οποίους συνέταξε ο Κων. Σάθας, τα δύο τρίτα και πλέον των διδασκάλων ήταν ιερωμένοι.

Γι' αυτό, ο λόγιος, ο φιλόλογος και σπουδαίος διαφωτιστής Κοραής, που έζησε την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μίσησε κυριολεκτικά τον οθωμανό δυνάστη και προβληματίστηκε στο θέμα της Παιδείας του νεωτέρου Ελληνισμού, παραδέχεται: «Εις την Εκκλησίαν, ως κοινήν μητέρα, είναι το Γένος προσκεκολλημένον και διά την θρησκείαν και διά την μητρικήν φροντίδα, την οποίαν δεικνύει καθ' εκάστην ημέραν υπέρ της Παιδείας του Γένους».

Στο πλαίσιο της ιερής και εθνικής αποστολής της Εκκλησίας μεγίστη υπήρξε και η προσφορά των Μονών. Αξίζει να θυμηθούμε ότι οι σπουδαιότεροι Διδάσκαλοι του Γένους «εις τας Αγίας Μονάς το πρώτον εμαθήτευσαν και εντεύθεν προς πάσαν γωνίαν της ταλαιπώρου πατρίδος έσπευδον να μεταδώσωσι την παιδείαν, να στηρίξωσι την Πίστιν, να κρατύνωσι την Εκκλησία, να στερεώσωσι το φρόνημα και να προπαρασκευάσωσι το σκλαβωμένον Έθνος διά να διαρρήξη τα δεσμά του και να ανακτήση την ελευθερίαν του».

Μέσα σε αυτόν τον πνευματικό αμπελώνα του φωτισμού του έθνους μας, η θέση της Λακωνίας αποτιμάται ιδιαίτερος σημαντική, καθώς στα μεγάλης καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας χριστιανικά της μνημεία διακεκριμένοι άνθρωποι του τόπου μας έγραψαν λαμπρές σελίδες. Στα λακωνικά μνημεία ανήκουν και τα μοναστικά κέντρα, των οποίων η συμβολή στη διαμόρφωση ενός ξεχωριστού κλίματος στην περιοχή είναι πολύμορφη.

Οι Ιερές Μονές της Λακωνίας, είτε εκείνες που καταστράφηκαν είτε αυτές που, παρά τις δοκιμασίες, παραμένουν όρθιες στο πέρασμα του χρόνου, διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην παιδεία του τόπου, με τις βιβλιοθήκες τους, τα εργαστήρια αντιγραφής κωδίκων, τις Βιβλιογραφικές Σχολές, τη φύλαξη και διάσωση των χειρογράφων κωδίκων και τέλος τα σχολεία που λειτούργησαν σε αυτές.

Ο δέκατος αιώνας αποτελεί για τη Λακεδαίμονα την αφετηρία μιας νέας ζωής, η οποία προβάλλει με πολλή μεγαλοπρέπεια κατά τους δυσχειμέρους εκείνους χρόνους. Η μεταβολή αυτή οφείλεται στη δράση του Οσίου Νίκωνος του «Μετανοείτε», του αναμορφωτή της Κρήτης και της Πελοποννήσου. Ο τρισυπόστατος ναός (του Σωτήρος, της Θεοτόκου και της Αγ. Κυριακής) τον οποίο ιδρύει, μεταβάλλεται σε Μοναστήρι το οποίο λειτουργεί ως άσυλο πτωχών και ασθενών, ουσιαστικά ως νοσοκομείο και εξελίσσεται σε μέγα πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο της μητροπόλεως της μεσαιωνικής Λακεδαιμονίας.

Η επερχόμενη φραγκοκρατία και η ανάδειξη του Μυστρά ως νέου κέντρου της περιοχής αλλάζουν το θρησκευτικό και πολιτικό χάρτη της. Ασφαλείς πληροφορίες για την πνευματική ζωή του τόπου για τους αρχαιότερους χρόνους, τους προ του 13ου αιώνα δε διεσώθησαν. Τα πράγματα αλλάζουν κατά τις ημέρες του δεσποτάτου των Παλαιολόγων, μετά την επανάκτηση του Μυστρά, έως τη μοιραία κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Τούρκους στα τέλη του 1460. Καθώς εδώ πλέον συνεχίζεται η ζωή της Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, σπουδαίες φυσιογνωμίες και συγγραφείς κατέκλυσαν την αυλή των Παλαιολόγων, με την οποία συνδέονται οι δύο Ευγενικοί, ο Ιωάννης Αργυρόπουλος, ο Γεννάδιος Σχολάριος, ο έπειτα Πατριάρχης, και άλλοι. Φυσικό είναι να διατρίβουν, εδώ, στην

αντιγραφή κωδίκων άνδρες «ασπαστώς περί την καλλιέργειαν των γραμμάτων έχον- τες».

Αξίζει να τονιστεί ότι κώδικες οι οποίοι εγράφησαν στο βιβλιογραφικό εργαστήριο της Παλαιοιολόγιας αυλής του Μυστρά -και ιδιαιτέρως στην παλαιότατη Μονή Βροντοχίου- από προσωπικότητες της εποχής με καταγωγή από τη Λακεδαιμόνα ή από μη Λάκωνες που έζησαν εδώ και προσέφεραν τις πολύτιμες υπηρεσίες τους στη Μητρόπολη Λακεδαιμονίας, βρίσκονται σήμερα και κοσμούν τις βιβλιοθήκες θρησκευτικών κέντρων όχι μόνο της χώρας μας αλλά και του εξωτερικού. Από τον κατάλογο των 36 Λακεδαιμονίων λαμπρών βιβλιογράφων που έχει συντάξει ο Σπ. Λάμπρου θα αναφέρουμε ενδεικτικά και επιγραμματικά μερικά ονόματα:

—Ο Ιωνάς ο εκ Μυζηθρά, ο οποίος έδρασε την περίοδο 1286 έως τις αρχές του ιδ΄ αιώνας. Κώδικάς του φιλοξενείται στη Βιβλιοθήκη του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων.

—Ο σπουδαίος νομικός Βασιλάκης (1296), του οποίου ο περγαμηνός κώδικας έχει τον αριθμό 708 στην εθνική Βιβλιοθήκη των Παρισίων και περιέχει τις Ομιλίες του Ιωάννου του Χρυσοστόμου εις Ιωάννην.

—Ο Νικηφόρος Μαλωταράς (1311-1319) του οποίου κώδικας με 44 ομιλίες του Ιωάννου του Χρυσοστόμου υπάρχει στη Βιβλιοθήκη του Εσκοριάλ.

—Ο Μανουήλ Τζυκανδήλης (βιβλιογραφεί από το 1358 έως το 1370), του οποίου ένας από τους πολλούς κώδικες φέρει τον αριθμό 228 στη Συνοδική Βιβλιοθήκη της Μόσχας.

—Ο Ματθαίος Λαμπούδης ο Λακεδαιμόνιος (ο υπογράφων ως Πελοποννήσιος, του ιε΄ αιώνας). Κώδικές του φιλοξενούνται στη βιβλιοθήκη του Μονάχου (η συγγραφή Θεμιστίου εις τα Αριστοτέλους περί ψυχής), στο Βατικανό (η Ιλιάδα), στην πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της ισπανικής Σαλαμάγκας (οι μύθοι του Αισώπου, τα ειδύλλια του Θεοκρίτου, τα Αργοναυτικά και η Βατραχομουμαχία).

—Ο Νικηφόρος Δούκας Παλαιοιολόγος Μαλάκης στον οποίο ανήκει ο ιατρικός κώδικας (με αριθμ. 1808) της πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης στη Βονωνία, σημερινή Μπολόνια.

—Ο διάκονος της Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, Ιωάννης Χανδακηνός (1440). Κώδικάς του με κείμενα του Ηροδότου βρίσκεται σήμερα στην Εθνική βιβλιοθήκη της Νεαπόλεως στην Ιταλία.

—Τέλος, ο Ιωάννης Δοκειανός (από τη Δοκεία του Πόντου και έζησε στο Μυστρά)

τον οποίο συνέδεσε στενή φιλία με τον Κων/νο Παλαιολόγο.

Πιστεύεται σήμερα ακραδάντως ότι η αυλή του Μητροπολίτη Λακεδαιμονίας και οι Ιερές Μονές του Οσίου Νίκωνος του «Μετανοείτε», του Βροντοχίου, του Ζωοδότου Χριστού εν Μυστρά και των Αγίων Τεσσαράκοντα θα ήταν σχολεία, δηλ. Βιβλιογραφικές Σχολές, στις οποίες μαθήτευσαν οι πλείστοι Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι.

Μεγάλη βιβλιογραφική Σχολή, όπως αναφέρθηκε, λειτουργούσε στην Ι. Μονή Αγ. Τεσσαράκοντα, κώδικες της οποίας έγραψαν σπουδαίες φυσιογνωμίες. Τον κατάλογο των εδώ βιβλιογράφων λαμπρύνουν δύο άνδρες εξ Αναβρυτής. Ο ένας ήταν ο με ξεχωριστή δράση λόγιος και συγγραφέας Επίσκοπος Βρεσθένης Παρθένιος, ο οποίος για την αντιγραφή των χειρογράφων διέμενε στη Μονή των Αγ. Τεσσαράκοντα. Ο άλλος ήταν ο Ιερομόναχος και Πρωτοσύγκελλος Γαλακτίων.

Μία άλλη παράμετρος που προβάλλει και αποδεικνύει την πνευματική ακμή των θρησκευτικών κέντρων της Λακωνίας αποτελεί η ύπαρξη βιβλιοθηκών που λειτούργησαν στις Μονές. Επίσης, σημαντικό στοιχείο θεωρείται το γεγονός ότι στους ιερούς χώρους των ναών ή στις μονές αποθηκεύονταν και φυλάσσονταν βιβλία.

Αξιολογότατη βιβλιοθήκη είχε η πολύ παλαιά εν Μυστρά Μονή του Βροντοχίου. Στη Βιβλιοθήκη αυτή ανήκε ο κώδικας του Χρυσοστόμου, τον οποίο έγραψε ο περίφημος νομικός Βασιλάκης το 1296, όπως αναφέρθηκε ήδη. Στην ίδια Μονή ανήκε και το ευρισκόμενο σήμερα στη Συνοδική βιβλιοθήκη της Μόσχας (υπ. αριθ. 225) Ευαγγέλιο, γραμμένο σε περγαμηνή το δέκατο τρίτο αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο φύλλο του κώδικα φέρεται το ακόλουθο σημείωμα:

«Αφιερώθη το παρόν ευαγγέλιον τη μονή της υπεραγίας Θεοτόκου του Βροντοχίου παρ' εμού... μητροπολίτου Κρίτης και προέδρου Λακεδαιμονίας Νικηφόρου... έτους ςωκ' (1312)».

Πρόκειται σαφέστατα για το σπουδαίο Μητροπολίτη Κρήτης Νικηφόρο Μοσχόπουλο, ο οποίος λαμπρύνει με την παρουσία του τη Μητρόπολη Λακεδαιμονίας, καθώς είναι υποχρεωμένος -λόγω της ενετικής κυριαρχίας- να ζει μακριά από την κύρια έδρα του. Άνθρωπος μεγάλης σοφίας, βιβλιόφιλος και καλλιγράφος, φέρνει στη νεοσύστατη πόλη των Παλαιολόγων την πνευματική καλλιέργεια της Βασιλεύουσας και βοηθούμενος από τον αδελφό του Ααρών κτίζει τον Άγιο Δημήτριο, τη Μητρόπολη του Μυστρά (1291/2).

Επίσης, άλλοι κώδικες απέκειντο στη Μονή του Ζωοδότου Χριστού στο Μυστρά. Ακόμη, στη συλλογή της αρχαίας Μητρόπολης του εν Μυστρά Αγίου Δημητρίου

του Μυροβλήτου ανήκε κώδικας του 16ου αι., ο οποίος φιλοξενείται σήμερα στη Βασιλική δημόσια βιβλιοθήκη της Δρέσδης.

Οι υπόλοιποι κώδικες της μητροπόλεως αυτής κατετέθησαν κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους στη Μονή των Αγίων Τεσσαράκοντα, σύμφωνα με την παράδοση την οποία επικαλείται ο Σπυρίδων Λάμπρου, του οποίου στη φαινή διδασκαλία και μεγάλη αυταπάρνηση οφείλεται σχεδόν κάθε σύγχρονος παλαιογραφική και ιστοριοδιφική κίνηση στην Ελλάδα.

Οι κώδικες από τους οποίους απαρτίζονταν οι βιβλιοθήκες της Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας διηρπάγησαν ή κατεστράφησαν στη διάρκεια των διαφόρων ανωμάλων περιστάσεων του έθνους. Γιατί ο Μυστράς υπέστη δύο φορές εξερήμωση, κατά την επανάσταση των Ορλωφικών και κατά την επιδρομή του Ιμβραήμ Πασά.

Εάν σώζονταν οι Μονές του Οσίου Νίκωνος του «Μετανοείτε», στη Λακεδαιμονία, όπως λεγόταν τότε η Σπάρτη, και του Βροντοχίου στο Μυστρά και εάν δε διακοπτόταν η ζωή αυτών και της Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, θα είχαμε τρεις μεγάλου ενδιαφέροντος βιβλιοθήκες, οι οποίες θα ήταν ικανές να αποδείξουν το γεγονός της σπουδαίας αυτής πνευματικής κινήσεως, όπως μαρτυρούν για την έξοχη καλλιτεχνική ζωή, την αναπτυχθείσα στη Λακεδαίμονα, οι σωζόμενοι ναοί της.

Σπουδαία και πλούσια ήταν και η βιβλιοθήκη της Ι.Μ. Αγίων Τεσσαράκοντα. Μάλιστα, κατά τους προ της επαναστάσεως του 1821 χρόνους στη Μονή ανήκε ένας μεγάλος αριθμός χειρογράφων κωδίκων, ο οποίος αυξήθηκε με την εκεί εναποθέτηση άλλων κωδίκων, για λόγους ασφαλείας τις κρίσιμες εκείνες στιγμές του Αγώνος, από τη Μητρόπολη κυρίως του Μυστρά. Όμως, το 1826 τα άγρια του Ιμπραήμ στίφη εδήλωσαν και τη συγκεκριμένη Μονή, καταστρέφοντας το μεγαλύτερο μέρος του βιβλιογραφικού θησαυρού της.

Τα εναπομείναντα χειρόγραφα της Ι. Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα βρήκε αργότερα ο αείμνηστος Νίκος Βέης, στην εκεί επίσκεψή του το 1903, να φυλάσσονται στο δικό τους χώρο και να προστατεύονται από τους εκεί μονάζοντες αδελφούς. Μάλιστα, προχώρησε στην καταλογογράφηση των ευρεθέντων 76 κωδίκων, ανάμεσα στους οποίους ο αρχαιότερος ανέρχεται στο δωδέκατο αιώνα, λίγοι στο δέκατο τέταρτο, ενώ οι περισσότεροι είναι μεταγενέστεροι.

Τα χειρόγραφα της Μονής, ακολουθώντας τις δοκιμασίες του ελληνισμού στα νεώτερα χρόνια, μεταφέρθηκαν στη Σπάρτη και μαζί με αντίστοιχο υλικό από την

Ι. Μονή Αγίων Αναργύρων, Παναγίας Ζερμπίτσης και Ζωοδόχου Πηγής του Καστρίου, αποτέλεσαν τον πυρήνα του ιστορικού Αρχείου Σπάρτης το οποίο ίδρυσε ο Μητροπολίτης Διονύσιος Δάφνος το 1940 και στεγάστηκε σε κτήριο που αποτελούσε Μετόχι της Μονής των Αγ. Τεσσαράκοντα και βρισκόταν στο χώρο όπου σήμερα φιλοξενείται το Παν/μιο Πελοποννήσου.

Αμέσως μετά την ενθρόνισή μας, για να διαφυλαχθούν και συντηρηθούν τα πολύτιμα αυτά χειρόγραφα, ανασυστήσαμε το Ιστορικό Αρχείο Σπάρτης (ΓΑΚ Ν. Λακωνίας) που και αυτό φιλοξενήθηκε αρχικά στα παλαιά Γραφεία της Ιεράς Μητροπόλεως, ακολούθως δε ιδρύσαμε το Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης (1991) της Μητροπόλεώς μας στο οποίο βρίσκονται πλέον εν ασφαλεία «τα τιμιώτατα των Μονών κειμήλια» μαζί με άλλα εκκλησιαστικά αντικείμενα θρησκευτικής και εθνικής αξίας του τόπου μας. Δείγματα από τα ιερά αυτά κειμήλια και τους κώδικες προβάλλονται στον περικαλλή τόμο με την ιστορία και τα εκθέματα του Μουσείου της Εκκλησιαστικής Τέχνης που εκδόθηκε από τη Μητρόπολή μας το 1998, έτος συμβολικό, καθώς τότε συμπληρώθηκαν 1000 χρόνια από την κοίμηση του Οσίου Νίκωνος του «Μετανοείτε».

Ζωογόνος ήταν ο ρόλος των Μοναστηριών και στην Παιδεία του υπόδουλου Γένους. Αναμφισβήτητος και αδιάσειστος αλήθεια αποτελεί το γεγονός ότι οι Μονές υπήρξαν, κατά τα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, «πανεθνικά κέντρα και το “Κρυφό Σχολειό” τους απετέλεσε τη σωστική άγκυρα του Γένους». Όσο και αν κάποιος στις ημέρες μας θέλησαν να το παρουσιάσουν ως μύθο, αποδεικνύεται ότι το Κρυφό Σχολειό υπήρξε από τους κυρίους συντελεστές, μέσω των οποίων η Εκκλησία εργάσθηκε και διατήρησε στις βασανισμένες ψυχές των ραγιάδων τη φλόγα της μεν πίστewς άσβηστη, της δε μαθήσεως αναμμένη, ώστε αιώνες ολόκληρους να διασωθεί η ελληνική γλώσσα, να καλλιεργηθεί η, εθνική συνείδηση, να συντηρηθεί η ελπίδα, να σαρκωθεί η αποφασιστικότητα και να οδηγηθεί στο πραγματικό θάύμα του 1821.

Ο ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος επισημαίνει:

«Συνυφασμένη με την ιστορία της Εκκλησίας μας κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας είναι και η αντίστοιχη της παιδείας, αφού κληρικοί είναι οι περισσότεροι λόγιοι και δάσκαλοι, ιδίως στις επαρχίες».

Πράγματι, ο μοναδικός δάσκαλος, συνήθως ιερέας, δίδασκε τα εκκλησιαστικά βιβλία, που αποτέλεσαν τα πρώτα αναγνωστικά βιβλία των υποδούλων Ελλήνων, το Ωρολόγιο, τον Οκτώηχο, το Ψαλτήρι, τις διάφορες ακολουθίες κ.λπ. Ο δεσμός εκκλησίας-σχολείου, ο οποίος και στα χρόνια της βυζαντινής περιόδου ήταν στενός, έγινε τώρα στενότερος και οι διδάσκαλοι-ιερείς διδάσκουν στους

νάρθηκες των εκκλησιών τους νέους εκτός από τα εκκλησιαστικά βιβλία που αναφέρθηκαν, και αποσπάσματα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, όπως του Αριστοτέλους, του Ισοκράτους, του Πλουτάρχου. Η συγκεκριμένη διδασκαλία τείνει να γενικευτεί μετά τον 17ο αιώνα, όπως μαρτυρούν τα πολλά σχετικά χειρόγραφα που έχουν διασωθεί. Αυτό ήταν το σχολείο των πρώτων αιώνων της Τουρκοκρατίας, αυτό ήταν στην πραγματική του υπόσταση -τονίζει ο Βακαλόπουλος- το θρυλικό «κρυφό σχολειό», την εικόνα του οποίου μπορεί να παρακολουθήσει κανείς ζωηρή και αναλλοίωτη έως τα τελευταία σχεδόν χρόνια της Τουρκοκρατίας στις απομονωμένες ελληνικές περιοχές.

Και στην περιοχή της Λακωνίας το «κρυφό σχολειό» κράτησε αδούλωτο το φρόνημα, όπως στο Μυστρά, στις Θεραπνές (Μονή Αγίων Τεσσαράκοντα), επιβεβαιώνοντας την αλήθεια, που εύστοχα επισημαίνει ο Παναγιώτης Κοδρικάς:

«Το ελληνικόν γένος, γυμνόν και τετραχηλισμένον, εκ γενικού ναυαγίου διασωθέν, εις αυτόν τον αφυτνισμόν της μαθήσεως, περιεκάλυψε την τελείαν γύμνωσίν του με την μελέτην των απλουστέρων εκκλησιαστικών βιβλίων. Εις αυτήν την μελέτην χρεωστεί το γένος μας τα πρώτα σπέρματα της μαθήσεως και την εξ υπαρχής αναγέννησιν των ελληνικών γραμμάτων».

Τη λειτουργία σχολείου στο χώρο της Ι.Μ. Αγίων Τεσσαράκοντα επιβεβαιώνει το γεγονός ότι ανάμεσα στους πολύτιμους κώδικες της Μονής συγκαταλέγονται αρκετά Μαθηματάρια. Στην ώρα ορισμένων διασώζεται το όνομα του διδασκάλου, όπως του «Ιερεμίου εκ γεωργίτζη» ή άλλοτε «εκ γεωργιτζίου».

Τα Μαθηματάρια, τα οποία είναι σχεδόν όλα του 18ου αι., περιέχουν ποικίλη διδακτική ύλη, όπως:

—Ομιλίες και Λόγοι του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, του Μεγάλου Βασιλείου και του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού.

—Λουκιανού διάλογοι ερμηνευμένοι ή εψυχαγωγημένοι.

—Λουκιανού Ενύπνιον, Τίμων ο Μισάνθρωπος

—Ισοκράτους προς Δημόνικον, προς Νικοκλέα, εις Ευαγόραν εγκώμιον.

—Λογική.

—Δημοφίλου εκ των Πυθαγορείων επών.

—Σοφία Σειράχ.

—Φιλοσοφικά κείμενα.

Σε άλλο Μαθηματάριο που περιέχει επιστολικούς τύπους του Θεόφιλου Κορυδαλλέως, φιλοξενούνται, σύμφωνα με τον ακριβή υπότιτλο, «Διαλέξεις ελληνικάι φυσικώταται βοηθεία ένεκα της των Ελλήνων διδασκομένων μαθητών».

Από το κείμενο αυτό διαβάζουμε την αρχή της διδασκαλίας:

Μ(αθητής): Χαίρε, ω καθηγητά.

Δι(δάσκαλος): Και σύ γε ω φοιτητά, τι αγαθόν, ω βέλτιστε, ημίν αγγέλοις τι καινόν...

Έτερο μαθηματάριο της Ι. Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα περιέχει ερμηνευμένη διδακτική ύλη, προκειμένου να χρησιμεύσει για τη μελέτη των σχολικών πραγμάτων των χρόνων της δουλείας.

1. Γρηγορίου Ναζιανζηνού λόγος εις τον εξισωτήν Ιουλιανόν.
2. Συνεσίου, Εις τον αυτοκράτορα Αρκάδιον περί βασιλείας.
3. Ομήρου Ιλιάδος οι πρώτες τρεις ραψωδίες.

Η ερμηνεία των ανωτέρω κειμένων γίνεται διά της συσσωρεύσεως όλων των συνωνύμων κατά την επικρατούσαν επί Τουρκοκρατίας μέθοδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αντλούμε από τον τρόπο με τον οποίο αρχίζει η ερμηνεία της Α΄ ραψωδίας της Ιλιάδος:

Θεά, Μούσα, Καλλιόπη, άσαι, ψάλλε, μελώδησον, ραψώδησον, ειπέ, λέξον μοι την μήνιδα, την έχθραν, μνησικακίαν, τον χόλον, κότον, τον λυμαντικόν, φθοροποιόν, θανατηφόρον του Αχιλλέως...

Με όσα αναφέραμε αποδεικνύεται ότι και στη λακωνική γη «τα μοναστήρια δεν ήσαν μόνο της χριστιανικής θρησκείας ιερά, ήταν και των ιδεών εστίαι και φρονημάτων τα ζώπυρα». Και εδώ, μέσω των μοναστικών κέντρων και γενικότερα της Εκκλησίας η ελληνοχριστιανική παράδοση απετέλεσε το σταθερό έδαφος, όπου στηρίχθηκε η παιδεία, για να αποτινάξει τότε το βαρύτατο όγκο του τουρκικού ζυγού.

Τώρα, καθώς ο ελληνισμός αντιμετωπίζει πολύμορφες προκλήσεις μέσα στον υλόφρονα και αντιφατικό σύγχρονο κόσμο, η, Εκκλησία αναλαμβάνει τον ίδιο, διαχρονικά, ενεργό και ουσιαστικό ρόλο στο πλευρό του χειμαζόμενου ανθρώπου που αγωνίζεται σε τούτη τη βραχύσπαρτη και τραγικά μεγαλοπρεπή γωνιά της

γης, για να περισώσει και να προαγάγει τις κορυφαίες αξίες της ζωής και του πολιτισμού. Η πεμπτουσία της αποστολής της ορίζεται σαφέστατα στα φωτεινά και προφητικά λόγια του διάσημου φυσικού επιστήμονα Ρόμπερτ Μίλικαν (Robert Millikan):

«Το μέλλον ωρισμένως θα λάβη πολύ περισσότερον ανάγκην του Χριστιανισμού παρ' ό,τι εχρειάσθη το παρελθόν».

Επιμέλεια: Βασιλείου Κουδούνη Φιλολόγου

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΠΑΡΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗ 2010

Πηγή: Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου «Η ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ». Έκδοσις Ι.Μ. Μονεμβασίας και Σπάρτης. Σπάρτη 2010.